

СЕКЦІЯ 6

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.34.014-044.922(477)

Зеленко О.О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки та туризму
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля*

СУЧАСНІ ПРЕДИКТОРИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізовано наявні підходи до формування сукупності параметрів розвитку економічних відносин на макро- та мезорівнях. В результаті запропоновано удосконалений комплекс сучасних предикторів розвитку економічних відносин з урахуванням особливостей впровадження соціального діалогу, який є ефективним інструментом стратегічного управління на регіональному та національному рівнях. Його застосування значно спрощує процес прогнозування та довгострокового планування розвитку економічної системи. Запропонований комплекс предикторів може бути використаний як основа для побудови системи моніторингу прогресу соціального діалогу в економічному середовищі.

Ключові слова: економічні відносини, комплекс предикторів, розвиток, соціальний діалог, аналіз.

Зеленко Е.А. СОВРЕМЕННЫЕ ПРЕДИКТОРЫ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

В статье проанализированы имеющиеся подходы к формированию совокупности параметров развития экономических отношений на макро- и мезоуровнях. В результате предложен усовершенствованный комплекс современных предикторов развития экономических отношений с учетом особенностей внедрения социального диалога, который является эффективным инструментом стратегического управления на региональном и национальном уровнях. Его применение значительно упрощает процесс прогнозирования и долгосрочного планирования развития экономической системы. Предложенный комплекс предикторов может быть использован в качестве основы для построения системы мониторинга прогресса социального диалога в экономической среде.

Ключевые слова: экономические отношения, комплекс предикторов, развитие, социальный диалог, анализ.

Zelenko O.O. MODERN PREDICTORS OF ECONOMIC RELATIONS DEVELOPMENT

The article analyzes the existing approaches concerning formation of parameters set for the development of economic relations on macro and meso levels. As a result, it was proposed an advanced set of modern predictors of economic relations development, taking into account the peculiarities of social dialogue introducing, which is an effective tool of strategic management at the regional and national levels. Its application greatly simplifies the process of forecasting and long-term planning of the economic system development. The proposed set of predictors can be used as the basis for building a monitoring system of social dialogue progress in the economic environment.

Key words: economic relations, complex of predictors, development, social dialogue, analysis.

Постановка проблеми. Процес перетворення національної та регіональних економічних систем України відбувається на постійній основі вже протягом останніх 25 років незалежності нашої держави. Від суто економічних цінностей та верховенства економіки над соціумом наша держава намагається зробити перші невпевнені кроки в бік розвитку соціальної сфери. Остання криза, що розпочала свій поступ у 2014 році та триває досі, вимагає від власників підприємств нових методів господарювання із залученням до процесу та врахуванням точки зору своїх підлеглих. Виникає потреба налагодження постійного діалогу, який в економічній сфері отримав назву «соціальний діалог». Процес моніторингу цих перетворень передбачає визначення певних ключових характеристик, а саме предикторів, які змінюються протягом зазначеного періоду.

Поняття «предиктор» сьогодні є дуже популярним, багатограним, але, з іншого боку, неоднозначним. У загальному розумінні це параметр – термін, який використовується в точних, природничих науках. У загальному розумінні це величина, властива якомусь предмету, пристрою, явищу [1, с. 66]. Спираючись на таке визначення, можемо стверджувати, що параметри економічної системи – це основні характеристики, які якісно або кількісно від-

ображають стан економічних взаємовідносин між учасниками економічної діяльності у конкретний час. Предиктор – це термін, що походить від англійського слова “predictor” («провісник»). Іншими словами, це прогностичний параметр, за яким можна відстежити стан системи у минулому, теперішньому та майбутньому. Цей термін часто використовується під час побудови прогностичних моделей у математиці, соціології, психології та, безперечно, економіці. Проблема визначення таких параметрів-предикторів перетворення сучасних економічних відносин є вельми актуальною для сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою визначення параметрів функціонування економічних систем займається багато вчених сучасності. Серед них варто звернути увагу на роботи таких вчених, як, зокрема, Т. Калінеску, Л. Альошкіна [2], Р. Козаченко [3], О. Соскін [4], О. Мороз, А. Свентух [5], Н. Новосьолова, С. Новосьолов [6], Д. Котенок [7].

Огляд публікацій зазначених та інших авторів свідчить про те, що залежно від мети дослідження параметри, які характеризують стан економічної системи, можуть значно різнитися між собою, навіть якщо йдеться про системи одного рівня (макро-, мезо-, мікроекономічні).

Також для повноти аналізу попередніх досліджень необхідно зазначити, що були спроби визначити певні параметри розвитку соціального діалогу як процесу, який поступово стає невід'ємною складовою економічних взаємовідносин. Цієї проблеми торкалися О. Крутій [8], Т. Азарова [9], Д. Сторожилова [10], А. Русакович [11], А. Гампарцумов [12]. Серед зазначених науковців тільки О. Крутій розглядав зазначене питання в економічній площині. Решта досліджувала цю проблему у площині соціологічних, філософських наук.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Спроби поєднати характеристики перетворення економічних відносин під впливом процесів впровадження соціального діалогу не зробив поки що жоден автор, хоча в сучасних умовах господарювання соціальні процеси в економіці набирають все більших обертів та вимагають фіксації тенденцій їх видозмінення у часовому континуумі.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі проведеного аналізу сформувати комплекс предикторів, які характеризуватимуть минулий, теперішній та майбутній стан економічних відносин в регіонах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш оптимальний підхід до аналізу параметрів трансформації економічних відносин пропонує Р. Козаченко [3]. На основі запропонованого автором варіанта сформуємо власний комплекс предикторів економічних відносин з урахуванням процесів соціалізації економічного середовища.

Зазначений комплекс сучасних предикторів розвитку економічних систем з урахуванням соціального діалогу представлено на рис. 1. Всю сукупність цих характеристик пропонуємо поділити на два блоки: 1) блок предикторів, що характеризують безпосередньо економічні відносини; 2) блок предикторів, що характеризують соціальний діалог. Кожен блок містить основоположні характеристики, які змінюються в часовому ланзі, ретроспективний аналіз яких у перспективі дасть змогу зробити висновки стосовно процесів трансформації, що протікають в економічному середовищі нашої держави, та щодо того, чи є реальним діалог між суб'єктами економічної діяльності, наявність якого свідчить про зрілість суспільства та забезпечує сталій розвиток.

Розглянемо більш детально кожний предиктор у контексті його видозміни за двадцятип'ятирічний період розвитку нашої країни.

Перша складова економічного блоку – механізм розподілу ресурсів. На початку незалежності більшість економічних ресурсів розподілялася державою між сферами економічної діяльності адміністративно-розпорядчим методом. Зараз, після тривалого періоду перебудови, можна з упевненістю стверджувати, що Україна переважно перейшла до ринкової системи, а тільки її кон'юнктура визначає шляхи перерозподілу наявних економічних ресурсів за умови регуляції державою стратегічних сфер соціально-економічного розвитку. Тобто наша держава сьогодні має змішаний механізм розподілу ресурсів з превалюванням ринкових важелів над державними інструментами регулювання.

Також спостерігаються радикальні зміни другого параметру – форми власності. Якщо на початку дев'яностих років у економічній сфері переважала державна форма, то зараз більшість підприємств перебуває в приватній власності. Так, згідно з даними Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, на початок 2017 року зареєстровано

1 185 071 юридичних осіб, з них 202 352 приватних підприємств (17,1%), 532 401 товариств з обмеженою відповідальністю (44,9%), 3 982 державні підприємства (0,3%), 11 677 комунальних підприємств (1%). Процес роздержавлення і приватизації спрямований перш за все на розвиток конкуренції та відродження інноваційної діяльності, яка у формах приватної власності отримує більше стимулів для розвитку, ніж на державних підприємствах, адже усувається державна монополія на засоби та результати виробництва. Саме заміна державної власності на приватну дає змогу змінити також статус інтелектуальної власності, яка перетворюється на погужий інструмент економічного розвитку.

Третій предиктор – система планування, що використовується на державному, регіональному рівнях з початку незалежності та нічим не відрізняється від радянської директивної системи, що передбачала визначення конкретних цілей розвитку в найвищих ешелонах вдали без урахування економічних тенденцій та світового досвіду. На зміну директивному поступово прийшло індикативне планування, тобто радикально-протилежний підхід, який передбачає розробку стратегічних планів розвитку. Саме індикативне планування є тим інструментом, який здійснює певне втручання в ринкову економічну систему. В Україні індикативне планування має кон'юнктуроструктурний (тобто рекомендовано-вказівний) характер. Проте певна частина системи планування так і залишилась директивною, що стосується всіх напрямів діяльності, що фінансуються з державного бюджету. В науковій сфері це досі точиться дискусія щодо меж державного регулювання та ролі держави в цьому процесі, але більшість фахівців схиляється до думки про те, що головна її роль полягає в тому, щоб через стратегічне планування та дієву законодавчу базу гарантувати формування інституційної підтримки та розвиненої ринкової інфраструктури для подальшого розвитку економіки [13, с. 36].

Наступна характеристика – наявна система стимулювання процесів економічного розвитку. Спектр стимулів, які сьогодні застосовуються в Україні, є досить широким. Найбільш дієвим та відомим є податкові пільги, що надаються в пріоритетних економічних сферах розвитку. Для підтримки малого бізнесу в країні запроваджено спрощену систему оподаткування. В рамках політики протекціонізму товарів національних виробників, активно застосовувалося мито для імпортованої продукції, але зараз у зв'язку з підписанням Україною угоди про асоціацію з ЄС відбуватиметься поступове двостороннє скорочення ставок ввізного мита. Крім того, у країні активно застосовується система бюджетних дотацій.

Також реанімовано практику формування спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку. Станом на 2017 рік на сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі України оприлюднено чинний перелік таких територій. До спеціальних (вільних) економічних зон належать «Азов», «Донецьк», «Закарпаття», «Інтерпорт Ковель», «Курортполіс Трускавець», «Миколаїв», «Порто-франко», «Порт Крим», «Рені», «Славутич», «Яворів». До території пріоритетного розвитку зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності належать Автономна Республіка Крим, Волинська область, Донецька область, Закарпатська область, Житомирська область, Луганська область, Чернігівська область, м. Харків, м. Шостка Сумської області. Представлений перелік, безумовно, викликає питання про те, про яку вільну економічну зону

можна говорити у Донецьку та про яку територію пріоритетного розвитку можна говорити в Автономній Республіці Крим. Це території, які сьогодні не підконтрольні Україні.

Відбулася певна трансформація і в методах перерозподілу доходів держави, які фактично базуються на методах бюджетного планування. Серед перелічених варіантів Україна розпочинала процес планування власних доходів та витрат за так званним методом з нуля, тобто планування видатків на основі обґрунтування кожної статті незалежно від того, чи планувалися вони раніше. Метод передбачав планування доходів та витрат строком на 1 рік. На сучасному етапі розвитку Україна здебільшого застосовує програмно-цільовий метод планування, що передбачає управління акумульованими коштами з метою

досягнення конкретних цілей згідно з розробленими стратегіями розвитку.

Останній предиктивний параметр економічних взаємовідносин – це самі методи перетворень, які поділяються на еволюційні та радикальні. Вже з назви кожного зрозуміло, що за еволюційного методу трансформація відбувається поступово, за певними етапами протягом 10–15 років, а революційний метод дає змогу швидкої перебудови системи взаємовідносин. Саме революційний метод (його ще називали методом «шокової терапії») був спочатку застосований в Україні, що дало змогу стабілізувати макроекономічне середовище; лібералізувати всі сфери економічної діяльності; сформувати та дати поштовх для розвитку приватного сектору економіки; реформувати роль держави в регулю-

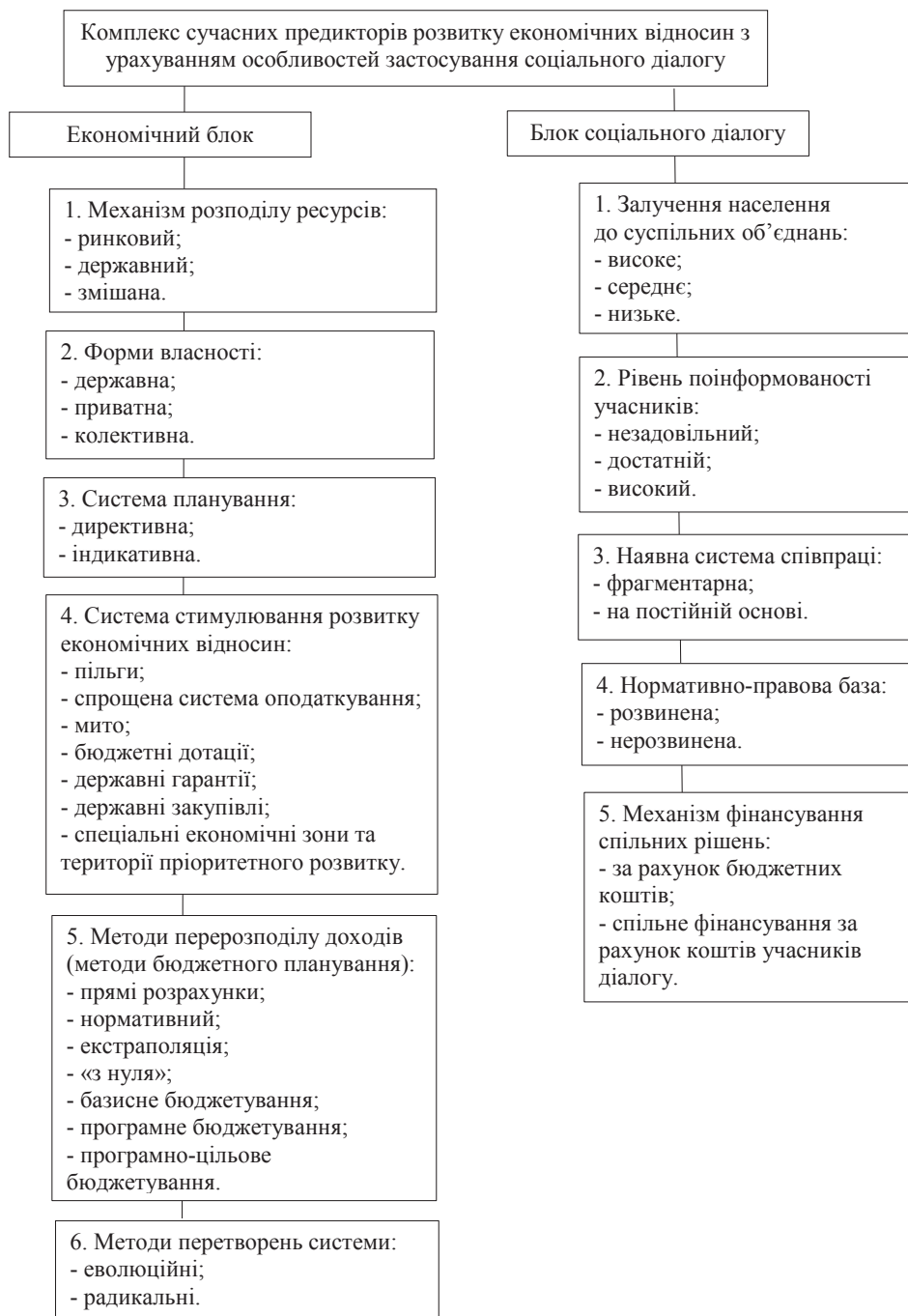

Рис. 1. Комплекс сучасних предикторів розвитку економічних відносин

Джерело: сформовано з використанням [3]

ванні економічних відносин шляхом заміни методів прямого тиску на методи непрямого впливу у сфері податкової та грошової політики. Проте увесь шлях розвитку нашої країни у певні періоди характеризувався зміною методів трансформації економічних відносин, а після досить спокійного періоду 2000–2013 років на зміну еволюційному підходу знову прийшли радикальні методи, викликані новими обставинами життєдіяльності країни.

Розглянувши особливості розвитку економічних відносин під впливом суто економічних предикторів, перейдемо до параметрів другого блоку, що характеризують особливості застосування соціального діалогу, який поступово стає невід'ємною складовою економічної сфери як на регіональному, так і на національному рівнях.

Перший та найбільш очевидний предиктор – залучення населення до суспільних (громадських) об'єднань. Станом на 2016 рік членами таких організацій було зареєстровано 2 443 157 осіб, але цей показник значно менший за дані шестирічної давнини. У 2010 році він складав 30 121 225 осіб. Іншими словами, кількість членів громадських об'єднань за цей період скоротилась на 20%. Цей факт свідчить про те, що населення країни потроху втрачає довіру до таких організацій і вважає непотрібним тримати членство в них, що явно свідчить не на користь налагодження соціального діалогу як в економічному середовищі, так і у суспільному житті регіонів.

Наступний предиктор блоку соціального діалогу – це рівень поінформованості учасників тих самих взаємовідносин. Офіційна статистика не дає нам таку інформацію, але, як свідчать дані соціологічних опитувань, які щорічно проводить Інститут соціології НАН України, на жаль, ситуація з точки зору самого населення змінюється тільки в гірший бік (табл. 1).

Таблиця 1
Рівень поінформованості населення України у 1994 та 2016 роках, % опитуваних

Рівень поінформованості	1994 рік	2016 рік
Значно погіршився	18,2	21,9
Трохи погіршився	18,0	22,4
Залишився незмінним	39,1	44,3
Трохи поліпшився	16,9	8,9
Значно поліпшився	3,9	1,3
Не відповідали	3,9	0,2
Середній бал (за 5-бальною шкалою)	2,7	2,4

Джерело: [14, с. 89]

Загальний рейтинговий бал за п'ятибальною шкалою оцінювання (де 1 – найгірший показник, 5 – найкращий показник), який знизився з 2,7 до 2,4 за останні 25 років, свідчить про те, що мешканці регіонів сприймають власну поінформованість як таку, що знижується, причому у відсотковому співвідношенні збільшується частка людей, які вважають, що ситуація значно погіршилась.

Наступний предиктор – система співпраці у процесі налагодження економічних відносин між учасниками економічної діяльності. Взагалі існують два варіанти співпраці, а саме фрагментарно та на постійній основі. Так, на 1 січня 2017 року в Україні зареєстровано 26 899 профспілок та їх об'єднань, тоді як на початок 2013 року існувало 288 таких організацій [15]. Але, порівнюючи цю статистику з даними соціопитувань щодо залучення осіб до членства у громадських об'єднаннях, можемо зробити висновок,

що реєстрація таких організацій має певною мірою більш формальний та фрагментарний характер. Безумовно, варто відзначити позитивну динаміку: якщо на початку незалежності така взаємодія між роботодавцями, працівниками та владою була взагалі відсутня як така, то зараз можна говорити про наявність фрагментарної взаємодії. Але говорити про реальні позитивні зрушення підстав поки що немає.

Ще одна досліджувана характеристика – нормативно-правова база щодо налагодження соціального діалогу та ефективної співпраці між усіма учасниками економічних взаємовідносин. За роки незалежності в нашій країні сформовано та прийнято велику кількість законодавчих та нормативних актів щодо врегулювання економічної діяльності, зокрема наприкінці 2010 року прийнято Закон України «Про соціальний діалог в Україні» [16], але після семи років його дії більшість експертів стверджує, що цей документ є недосконалим та потребує всебічного перегляду. Особливо гостро проблема реформування законодавчої бази у цій сфері постала після початку воєнно-політичного конфлікту у 2014 році, але процес реформування ще тільки розпочато.

Останній предиктор – механізм фінансування спільних рішень учасників економічних взаємовідносин. Нині більшість рішень, які справді приймаються спільно представниками влади, бізнесу та населення, реалізуються через ті самі суспільні об'єднання громадян, головною метою діяльності яких є не отримання прибутку, а отримання певних соціальних благ для певних категорій населення, зокрема для найманих працівників. Згідно з даними офіційної статистики у 2016 році сума витрачених коштів становить 6 211 967,7 тис. грн., що у 2,3 рази більше, ніж у 2010 році, але така позитивна на перший погляд динаміка викликана процесами інфляції та знеціненням національної валюти у більше ніж три рази. Більше половини цих коштів (56%) складають благодійні внески; третину всіх надходжень – благодійні внески від нерезидентів; надходження від підприємств складають приблизно 15%; надходження від державного та місцевих бюджетів у сумі становлять 7% (4% та 3% відповідно) [17, с. 12].

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- сьогодні за предикторами першого економічного блоку економічні відносини фактично завершили процес власної видозміни та залишатимуться незмінними у найближчій перспективі, адже їх становище за висвітленими параметрами відповідає стану економічних відносин більшості цивілізованих країн світу;

- ретроспективний аналіз блоку предикторів соціального діалогу, який стає частиною економічних відносин, свідчить про те, що система взаємовідносин з населенням залишається застарілою, а процес провадження соціального діалогу в економічному середовищі має фрагментарний формальний характер, ця негативна тенденція залишиться незмінною найближчим часом;

- аналіз засвідчує, що основним стратегічним завданням державних і регіональних органів влади залишається налагодження ефективного комунікативного процесу з підприємницьким середовищем та населенням;

- зміна негативних тенденцій за блоком предикторів соціального діалогу представленого комплексу сприятиме підвищенню ефективності економічних відносин та нарощенню темпів зростання економіки країни та її регіонів.

Отже, вдосконалений комплекс сучасних предикторів розвитку системи економічних відносин з урахуванням особливостей впровадження соціального діалогу є ефективним інструментом стратегічного управління на регіональному та національному рівнях. Його застосування значно спрощує процес прогнозування та довгострокового планування розвитку економічної системи. Запропонований комплекс предикторів може бути використаний як основа для побудови системи моніторингу прогресу соціального діалогу в економічному середовищі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. Білодід (голова) та інші; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 6. 1975. 832 с.
2. Калінеску Т., Альошкіна Л. Параметризація стимулів ефективного функціонування механізму реалізації соціально-економічної політики. Часопис економічних реформ. 2016. № 1(21). С. 97–102.
3. Козаченко Р. Трансформація соціально-економічної моделі розвитку України: параметри, умови і перспективи. Ефективна економіка. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3331>.
4. Соскін О. Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 1(103). С. 47–56.
5. Мороз О., Свентух А. Економічна ідентифікація параметрів стійкості та ризикованості функціонування господарських систем: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. 168 с.
6. Новоселова Н., Новоселов С. Основные параметры функционирования региональной экономики. Бизнес в законе. 2011. № 4. С. 328–331.
7. Котенок Д. Місто Київ та столиці найбільших Європейських держав: порівняння структурних параметрів економіки. Ефективна економіка. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=1821>.
8. Крутий О. Соціально-психологічні аспекти врегулювання трудових конфліктів. Соціальний діалог між сторонами соціально-трудових відносин при запобіганні виникненню колективних трудових спорів (конфліктів): матеріали науково-практичної конференції за участю Національної служби посередництва і примирення; Національної академії державного управління при Президентові України; Харківського регіонального управління при Президентові України; Харківського регіонального інституту державного управління (7 жовтня 2015 року). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2015-4/doc/1/01.pdf>.
9. Азарова Т. Вимірювання соціального капіталу. Центр місцевої активності України. 2012. 29 серпня. URL: <http://www.lacenter.org.ua/2013-09-10-08-52-50/64-2013-09-10-08-51-24/1162-2012-08-29-09-25-14.html>.
10. Сторожилова Д. Социальный диалог: анализ конструктивного коммуникативного взаимодействия: дисс. ... канд. философ. наук: спец. 09.00.11 «Социальная философия»; Ростовский государственный университет. Ростов-на-Дону. 180 с.
11. Русакович А. Институциональные основы социально-ориентированной рыночной экономики. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/43769/1/rusakovich_2011_Belarus_Germany.pdf.
12. Гамларцумов А. Коммуникативные отношения власти и общества в современной России: автореф. дисс. ... канд. соц. наук: спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы»; ФГАОУ ВО «Южный федеральный университет». Ростов-на-Дону. 36 с.
13. Петришина Н. Проблемы трансформации экономики Украины. Економіка. Серія 18: Економіка і право. 2014. Вип. 24. С. 31–38.
14. Результаты национальных ежегодных мониторинговых опитувань 1994–2016 років (таблиці моніторингового опитування «Українське суспільство»). Київ: Інститут соціології НАН України, 2016. 122 с.
15. Кількість об'єктів економічної діяльності за організаційними формами / Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
16. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 28. Ст. 255.
17. Діяльність громадських організацій у 2016 році: статистичний бюлетень / відп. за вип. О. Кармазіна. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 85 с.